

FERENCZY IMRE

NAGYBÉGÁNYI ÚJÍTÓK

Beregdéda, Nagy- és Kisbégány, Balazsér lakossága a háború után árgus szemekkel tekintett jó ideig Beregszász, Mezőkaszony, Gát, Nagybereg felé, ahol állítólag az ott lakóknak nem kellett hosszú napokon és éjszeleken keresztül strázsálni, hogy a fáradságos munkájuk eredményét, esetleg a közösből vagy csere-bere útján szerzett kis terményüket megőrölhessék, kiúthassék a napraforgójukat, hogy ezáltal némi kis zsiradékhoz jussanak.

Igaz, Nagybégányban a háború előtt és után ugyan működött bizonyos ideig egy kisebb daráló, amit Miska Mihály és Kani Béla vezetett jó ideig, ám, ha annak az örleménynek segítségével a környék asszonyai, ha nyögvenyelőt vagy csíráshaluskát készítettek, pedig ahhoz igazán nem sok liszt kellett, akkor azt még Ludas Matyi sem tudta volna egyhamar kiverni az emberből, mert úgy belé dagadt. Megtörtént, hogy az éhségtől és munkától elcsigázott és frissen munkatáborból hazatért szeretett férjnek, kedveskedni vágyó szerető felesége ilyen haluskát készített, amitől az egyszerűen feldobta a talpát, vagy ahogyan nálunk mondják: a fűbe harapott. Mert ugye abban az időben a szegény ember orvosi ellátása kissé közel volt a maihoz.

Ezért oda jobbnaira, ugyanúgy, mint a magánházaknál lévő darálókbá, csak a jószág részére vitték a darálnivalót, hogy azok jobban, hatékonyabban tudják hasznosítani a takarmányt, mert nem volt mindegy, hogy mennyi időn belül és takarmányfogyasztás után lesz levágható a jószág.

Így a környék lakossága részére, hosszú távon, továbbra is megoldatlan gondot jelentett egy jó minőségű kisebb malom vagy nagyobb daráló hiánya, amit úgy oldottak meg, hogy többségben az asszonyok összefogtak, és fuvarost fogadtak, akik vállalták a többnapos távollétet, és alvás nélkül eltöltött éjszakák fátalalmait, hogy szekerre pakolják a terményt és mikor hová elvigyék megőrölni.

Sok sikamlós történet kelt szárnyra és keringett abban az időben ezekről a közös örlésekről, olajütésekről, amelyek igazát sem akkor sem, pedig ma nem tudnák sokan igazolni. Mert ami az egészben igaz, annyi, hogy a legtöbbjüket az emberi fantázia és az irigység szülte, mintsem a valóság. Visszont arról sem maradt fenn tényleges és bizonyítható adat, hogy hány özvegyasszonynak sikerült soron kívül megoldani az örléssel, olajütéssel kapcsolatos teendőit, hogy minél hamarabb hazajusson, mint ahogyan arról sem,

hogy hány igazi szerelem szövődött eközben a malomba látogató leányzók, özvegyasszonyok és a lisztes szemöldökű huncut molnárlegények között. Ezért jobb és ajánlatosabb, ha kíváncsiságunk szekere rúdját más irányba toloncoljuk.

Nagybégányban a múltban több kovácsműhely is létezett. Az egyikben közülük, egy Kulcsár nevezetű kovács dolgozott, akinek Erzsike nevű lánya velem tanult első osztályban, és temető mellett laktak, ahol a ház egyik fele műhelyként, a másik pedig lakásként működött. A ház közvetlen a Nemes Család Kriptájának közelében állt. Sajnos, ezeknek ma már se híre, se hamva. A műhely itt működött a kripta és a temető békés szomszédságban sokáig.

A lányuk, Erzsike, akire jól emlékszem, mert egy padban ültünk, nagyon aranyos, kis szurtos teremtés volt, aki velem együtt olykor tollhegy hiányában hol gyufaszállal, hol meg cirokból faragott tollal és kutyaszőrlőből készített tintával írt a füzetébe. De nem kell mosolyogni, mert abban az időben szinte mindenki azzal írt, amivel éppen tudott. Mert nagy különbség volt a bodza meg a kutyaszőlő között. Ugyanis erre az időre a palatábla már kiment a divatból. Az új lehetőségek pedig a Jézuska, jobban mondva a Téalpó, akik közös megegyezés révén helyet cseréltek egymással, még a kert alatt jártak. A tintát, erre a célra a boltban vásárolt tablettából vagy magunk készítettük ecet hozzáadásával, amitől aztán úgy nézett ki egy-egy betű, akár a csillagszóró. Ezért az Erzsike és énáltalam irkába vetett betűk még takarékosak is voltak a rendes tollal írtakhoz viszonyítva. Tudom, hogy ezek nem tartoznak a témához, csak azért írom, hogy érzékeltessem a világot, amelyben akkor mi, beregvidéki gyerekek és emberek éltünk.

Később, nem sokára (1947–1948 táján) a Kulcsár család és Erzsike, a lányuk, még be sem fejezte az első osztályt, valamilyen ismeretlen okból elköltöztek a faluból, és helyükbe a Borsos család költözött, de ha jól emlékszem vissza, ők a kovácsműhelyt igazi rendeltetéseként nem használták. De erre már nem mernék fogadni.

Kulcsárékon kívül létezett még a faluban más kovácsműhely is, akik tulajdonára pontosan nem emlékezem, de egyikük különösen megragadta az emlékezetem: a Noshogya család, ahol az apa és a fia egyaránt kovácsok voltak. Sok ilyen iparkodó természetű ember jut a gyerekkoromból az eszembe, de ennek ellenére ők mégis különösen üstökön ragadták az emlékezetemet.

Arra is nagyon élénken emlékszem, hogy Nagybégányban, Beregvidék más falvaitól eltérően, a polgári építészet szépségei a szeszfőzde épületét, amit inkább ipartörténeti érdekességként tartanék számon, és egy kisebb kastély épületét kivéve, amelyek gyümölcsössel voltak övezve, eléggé nehezen vertek gyökeret.

(Viszont azért akadt a faluban néhány építészeti érdekesség, amelyek maradványai, igaz, nem teljes egészében, de fellelhetők. Ezek egyikéről-másikáról itt-ott már régebben említést tettem. Ilyen különlegességnek tekinthető, bár az épület homlokzata nem eredeti kivitelezésben tetszeleg, a Noshogya család háza is.)

Ezt látszik igazolni az a magatartás is, amely ezeket az értékeket az évtizedek folyamán övezte, mert sajnos amíg az utóbbit az érdektelenség teljesen felszámolta, az előbbi nyomai még élnek. De nehezen lehetne megmondani, mi lesz a sorsuk, mert a mai vállalkozás legnehezebb mutatója nem is annyira a pénzkérdés, mint a bizalom és az összefogás hiánya. Ezért a Nagybégányiak feltehetően még egyhamar nem igen fogják élvezni ennek az értéknek az előnyeit. Pedig érdemes lenne vele foglalkozni már csak azért is, mert a szeszfőzde komoly ipartörténeti értéke a falunak, ami ezáltal turisztikai különlegessége is lehetne, és munkahelyet teremhetne, pénzt hozhatna a házhoz. Igaz, lassan történnek bizonyos lépések az épület helyrehozatalában, aba, hogy ezek mennyire helyesek vagy nem helyesek, mostan nem szeretnék belemerülni.

Noshogyáék családi háza azért érdekes, mert egykoron a nagyon egyszerű polgári stílusban épült és duplatelkes ingatlan egyik felén a lakóház, a másikon pedig az utcához közel a kovácműhely és mögötte egy nagyobb raktárszerű épület állt, ahová a család férfi tagjai a későbbiekben megáldozták a malmot és az olajütőt.

A két Noshogya, az apa és nagykorúvá érett fogadott fia kiváló kovácsok voltak, ezért munka a számukra úgy háború előtt, mint utána akadt bőven, mert vállalkozó és alkotószellemű emberek voltak: kapusarkot, kész kerítéseket, kapát, ásót, boronát, vasvillát, fából vaskarikát, amit a lakosság el tudott képzelni, más szóval minden igényt kielégítettek. Szinte pihe-nés nélkül verték a vasat reggeltől késő estig.

Így azok a vándor kovácsok, akik a faluba véletlenül cseppentek, egy-kettőre útilaput kötöttek a saját talpuk alá, mert nem bírták szusszal a versenyt. Azok a kovácsok pedig, akik hallottak a Noshogyáék létezéséről, messze elkerülték a falu határát.

Mivel Nagybégány nem egészen kicsi falu, azért a többi helyi kovács is megtalálta a számítását, de ma már nehezen lehetne megmondani, miért éppen Noshogyáékra esett a sors választása, aminek eredményeként a két meglett férfi az 1940-es évek végén komoly lépésre szánta el magát, aminek titka abban rejlett, hogy felismerték a szükségességét egy kisebb malmot és olajütőt vagy sajtoló megépítésének. Persze ez nem abból adódott, hogy netán a fiatal Noshogyának kételyei támadtak volna felesége hűsége

íránt, aki másoktól egyáltalán nem gyakrabban lépte át a vidék malmainak küszöbeit. Ilyesmi állítólag a fiatal Noshogyának még gondolatában sem merült fel.

A lényeg abban állt, hogy a két Noshogya szakmai kérdésekben nőttek fel, amely révén több és nagyobb dolgok „átölelésére” lettek képesek, ami arra készítette őket, hogy nagyobb horderejű dolgok megoldását helyezték előtérbe, hogy lényegesen csökkentsék a falu lakosságának gondját.

Ezzel kapcsolatosan aligha lehetne azt állítani, hogy a Noshogya család, amolyan pénzhajhász hírében állt volna, mert ha valakik, de ők igazán a leg-szerűesebb körülmények és igények szerint éltek. Arról volt szó, hogy úgy az apa, mint a fia ismert feltalálók és újítók hírében álltak a környéken. Így könnyen fel tudták szellemileg mérni az általuk elképzelt malom és olajütő szükségességét, a megépítéssel járó lehetőséget és annak hatékony működését.

Szovjet módra nem járták a vidéket, hogy ipari kémkedéssel foglalkozzanak, hanem az egyik este az apa a fiával leült, és megbeszélték, amiről nem tudni, készítettek-e rajtot vagy sem, hogy a közeljövőben összehoznak egy malmot és egy olajütőt. Viszont annyi bizonyos, hogy úgy az egyikhez, mint a másikhoz mindent saját maguk és sajátkezüleg készítettek.

Laci bácsiék ezen kívül más dolgokra is felfigyeltek, köztük olykor sajnó szívvel sétálgatták körül a szeszfőzdét, mert abban az időben még lehetett volna vele mit kezdeni, és ők biztosan tudtak volna is segíteni vele a falun, ha természetesen hagyták volna őket megfelelően kibontakozni.

Máskor késő éjszakáig járták a falu gyér világítását szemlélve és mérlegelve, ami abban az időben 25 w-os égőkkel volt felszerelve és a magasból a fényük talán el sem érte a földet, olyan gyenge volt világításuk, amin se a helyi nőszövetség, sem pedig a pártszervezet nem segíthetett. Ezért estenként az emberek vihar- és petróleumlámpákkal, vagy a kezükben tartott gyertyákkal közlekedtek egyik szomszédtól a másikig a villanypóznákon ide-oda sóvárgóan csörömpölő világítás mellett, mert messzebbre el sem nagyon merészkedtek az irdatlan sötétben, különösen sárvíz idején, amíg a hó le nem esett, ami után felsóhajtott a falu.

Mivel az utak nem voltak aszfaltozottak, azok két oldalán a padka olyanynyira fel volt ázva őszi-tavaszi időben, hogy ha ki kellett kerülni egy járművet, akkor az illető lábbelije a vendégmarasztaló sár miatt biztosan másreggelig ott ragadt. A köves úton, a sártengeren kívül, tócsa tócsát követett. Ezért a Noshogya családot nem ok nélkül izgatta a falu koraesti és reggeli megvilágítása, és az ehhez hasonló helyi gondok.

A malom és az olajútó, az egész létesítmény úgy épült, mint a mesefilmekben: hihetetlen gyorsasággal. Természetesen előzőleg az eszközök legtöbb részét legyártották egyedül, és amit nem tudtak, azt beszerezték, úgy láttak neki az egésznek.

Ma már egészen biztosan állítható, hogy a feltalálók karmesteri pálcáját nem az öreg, hanem a távolba látó és bizonyos szellemiekkel megáldott fiatal Noshogya tartotta, amíg az idős apa inkább széles látóköre révén az apró tennivalókat tartotta szem előtt, aminek eredményeként a két férfi rendkívül jól és pontosan összedolgozott. Ennek állítására elég a családi fotók némelyikének a nyomatékos megtekintése, amelyen nagyszerűen fellelhetők a két férfi különleges adottságai, amihez egyáltalán nem szükséges nagy tudomány.

Teljesen nyilvánvaló, hogy előbb készült el a vállalkozás nehezebb része, az olajútó, azaz a sajtoló, majd pedig a szárító és a pergelő, később a napraforgómag hántolója és legvégül a malom. Hihetetlen, de igaz, néhány hónap leforgása alatt elkészült minden. Megszégyenítő volt az összhang és a teljesítmény egyaránt, amivel ez a két meglett férfi dolgozott.

Az érdekes, nagy gondokat megoldó feladatok felől, a szomszédokon és néhány érdeklődő nagybégányin kívül, nem törődött szinte senki, de ennek ellenére majd mindenki tudta, hogy mi történik Noshogyaék udvarában. Mert a megrendelők nemcsak a szerszámokat, hanem a hírt is vitték arról, amiről beszélgetés közben értesültek, felfigyeltek.

Azonban nem tudni miért, tudunkkal figyelmen kívül hagyta ezt a komoly eseményt úgy a helyi, mint a megyei média. Közömbösen fogadták az eseményt, vagy egyszerűen nem tudtak, esetleg nem akartak tudni róla, amivel kapcsolatosan komoly következményeket lehetne levonni. Az egyik közöttük az, hogy látszólag nem nagy lelkesedéssel üdvözítették az alulról jövő hasonló kezdeményezéseket. A másik zavaró tényező lehetett, ami a legvalószínűbb, hogy a feltalálás ideje egybeesett a mezőgazdasági szövetkezetekbe tömörítés átfogó gondoljaival.

Pedig egyes elbeszélők szerint ekkor már a falu életében minden a kollektivizáció szellemében történt, aminek eredményeként rövidesen a kolhoz az első jelentős sikereit is elkönnyvelhette. Ezt leginkább a közösség első elnökének, Varga Sándor volt beregszászi kőművesnek köszönhette, akinek szájából nemsokára elhangzanak azok a bizonyos félig megállapító, félig megfelhívás jellegű szavak, amikor az egyik évzáró gyűlésen befejezésül a szónok öblös szájjal kijelenti, hogy: „Eltársak! Én tudom, hogy Nagybégányban úgy gondolják, hogy a kolhozvagyón–drága kincs, aki nem lop – annak nincs! A falu komoly sikereket ért el, de hogy a sikerek még nagyobbak legyenek, a

lopást be kell szüntetni!” Az elnök talán be sem fejezte a mondókáját, leváltották, s ha jól emlékszem, el is akarták ítélni, de a beszéd még így is a mezőgazdasági pályafutásának végét jelentette Nagybégányban. Azonban ne gondolja senki, hogy az elnök elvtárs örökre valamilyen partra kivetett lett. Nem, mert rövidesen még mélyebb „vízbe” dobták, ahol nagyhalként, kedvére fickándozhatott. Ugyanis nemsokára ő lett a Május 1. Bútorgyár következő igazgatója, akinek személyében boldogan tevékenykedett.

S ha már itt tartunk, elmondok még egy Temető Istvántól hallott esetet. A nagybégányi hegy délnyugati oldalán a falu kolhoza kőbányát üzemeltetett, amelynek vezetője Holozsi József lett, akit az elnök egyik alkalomkor személyesen lopáson kapott. Hogy, hogy nem a lopott követ a bányavezető néhány segítőjével, a kissé távolabb fekvő Zápszony nevezetű faluba ugrasztotta, ahonnét néhány munkása is származott, mert így nagyobb valószínűsége volt, hogy nem érik tetten, és nem súgják be.

Amikor a tényre fény derült, az elnök nem csapott nagy lármát, és csak ennyit mondott a bányamesternek: „Holnap reggel beszédem lesz magával. Négy szemközt!”

– Jól van, elnök elvtárs! – bólintott a bányavezető és másnap, ahogy megparancsolta az elnök, kora reggel be is ment az irodába.

Mivel koratavas volt, az elnök kint dohányzott az iroda teraszán, ami után üdvözölték egymást, a bányamester emlékeztette az elnököt, hogy: „Varga elvtárs azt mondta, ma reggel négy szemközti beszélgetés van velem!”

„Igen, akkor menjünk be az irodába!” – tessékelte volna az elnök befelé Holozsit, aki erre eképpen válaszolt: „Már voltam benn, de ott nincs senki!”

„Na és?!” – vonta meg a vállát az elnök elégedetlenül.

„De hát maga azt mondta, hogy négy szemközt van beszélgetés velem! Ezért akkor hívja be azt az embert is!” – mutatott a bányamester, Tompa Lajos felé, aki az elnök már második parádés kocsisa volt, és egy kicsit távolabb várakozott.

„Mit akar ezzel mondani?” – vonta kérdőre az elnök Holozsit.

„Mert az a helyzet áll fenn, hogy nekem is meg magának is csak egy szeme van.” – amire elröhögte magát a bányamester, de az elnök se tudta sokáig tartani magát. Majd legyintett egyet és elküldte Holozsi Józsiat a melegebb vidékre és faképnél hagyta.

Így aztán nem tudni, hogy az elnök vezetői stílusa vagy embersége járult hozzá leginkább a sorozatos lopásokhoz a faluban és a környéken, vagy egyik sem, hanem inkább az, hogy képtelen volt átölelni a feladatát, vagy pedig arra számított, hogy egyszer csak részese lesz ő is egy kis mellékesnek. De az egész-

ből levonva a tanulságot: a lopásokhoz nem a nagybégányiak erkölcstelensége, hanem azok az ádáz állapotok járultak hozzá leginkább, amelyek uralkodtak a mezőgazdasági termelősövetkezetekben, és azok között is a közös tulajdon eszmei megvillanása. Mert semmivel sem, volt jobb helyzet ezen a téren még az Unió azon területein sem, ahol a közöst az 1930-as évektől művelték.

Így aztán a híres, de rövid és velős mondás: „A kolhozvagyon – drága kincs, aki nem lop – annak nincs!”, a környék elfelejthetetlen és igazi szállóigéjévé vált. Ez egyben komoly meghatározója is lett a falu fejlődésének, de ezáltal nemcsak Nagybégány, hanem több más falu is hitelét veszítette a hatalom szemében, ami azzal járt, hogy a helyi igyekezetet és becsvágyat nem nagyon engedték kibontakozni.

Ezért, a lopások megelőzése érdekében foganatosított ellenőrzések a hatékonyságát úgy fokozták, hogy rendszeresen növelték azok számát, hogy a követelményeket ne engedjék egy cseppet sem lankadni, és az elfogottakkal szemben, szigorították a szabályokat. A hatalom emberei úgy igyekeztek megfelelni a követelményeknek, hogy a falvak élére a lehetőleg idegenből hozott vezetők kerültek, és a helybélielkből pedig csak szavazó polgárok lettek, amiből kiváló módszer született. Ennek érdekessége, hogy egyes hivatalok, mint a spanyolviasz legkitűnőbb formáját, ezt ma is szívesen alkalmazzák, mit sem törődve a közösségek egészséges igényeivel és érdekeivel.

Eközben bárki is nehogy azt gondolja, hogy ezt a beregvidéki átlagos lélekszámú falut valamilyen tolvaj nép lakja, hanem arról van szó, hogy a közösben dolgozottért csak természetbenivel fizettek, ahonnan a beadás címén a betakarítás után elvittek mindent. Ezért sokszor a munkanapokra már nem jutott szinte semmi. Ezért kényszerültek az emberek a lopásra, mi több a következő tavasszal a helyi vezetés körbejárta a falut, és amit a padlásokon találtak, elvitték, hogy legyen mit elvetni, mert a kolhoz magtárában annyi sem maradt, hogy megoldják a vetési gondokat a közösben, nem az, hogy elszámoljanak a munkanapokra járó adóságokkal.

A beregvidékiek lopásaival kapcsolatosan még annyit, hogy a politikusok száján keresztül sok szennyest tisztára lehet szapulni, de köztük azt azért nem szabad elfelejteni soha, hogy a termés betakarítása után a kolhozok vezetőségei nem engedték meg a gyerekeknek, és az időseknek a mezőn felejtett, véletlenül otthagyt, a betakarítani nem sikerült termékek tallózását, a búzafű–kalászosok összeszedését. Ugyanis ezek a tevékenységek a közös eltulajdonításának, lopásnak számítottak, amiért jobbik esetben a gyűléseken kipellengézték az embereket, szigorúbb felelősségre

vonáskor, ledolgozott munkanapokat vontak le, amiért nem fizettek, vagy átadták a hatóságnak az elkövetőt, mint törvénytörtőt, ahol aztán 2-3 kg krumpliért vagy néhány csokor búzáért akár néhány évet is ülhetett a szerencsétlen áldozat. Alkalmankint úgy megnyaggatták, hogy még az élettől is elment a kedve az illetőnek, ha rajtakapták és az történetesen nem gyerek volt, mert akkor a legközelebbi hozzátartozóit vonták felelősségre.

Ezért a földeken elhullatott vagy be nem takarított termést inkább beszántották, aminek eredményeként érdekes párhuzamok alakultak ki a hatalmak mezsgyéin: nálunk az említett, mostan tiltakozásképpen kiöntik a terekre, utakra, annak idején az USA-ban, Boston mellett több száz tonna teát a tengerbe öntötték, mintsem azt az embereknek adták volna, hogy enyhítsék a nélkülözéseiket. Csoda egyáltalában, ha itt tartunk, ahol vagyunk.

Azt hiszem, ekkor és ezek voltak azok az igazi mozzanatok, amikor a hatalom megmutatta a valódi énjét. Mert amikor házról-házra jártak, nem kérdezték senkitől, hogy adod vagy nem adod, hanem mint a „Békekölcsön” idején, megfogták és elvették. Ugyanis a Világbéke, ami a mai napig megoldatlan kérdés maradt ugyebár, azon kívül még mennyi más nagyon fontos dolog, amit a politikusok összeígérgettek, közöttük az állami és szövetkezeti gazdaságok nyereséges munkája, az nem várakoztatható magára, nem állhatott, annak menni kellett. Mert minden faluban akadt néhány nagypofájú, a hatalomhoz erősen kötődő, hogy ne kelljen dolgoznia és kihasználhassa a lehetőségeket, akikkel önszorgalomból ráerőszakoltatták a végrehajtást. Az ilyen emberek alig várták, hogy koszorút vihessenek a Hősök terére, az anyjuk sírjára meg másoknak kellett virágot vinni halottak napja alkalmából.

Ez idő tájt születhetett Noshogyáék ötletsorozata. Ezért, szerintem túlzott optimizmussal kellett rendelkezniük a háború utáni világban, egyáltalában, hogy elkezdhessék a munkát, aminek gyümölcseire nem tudni, mennyire pályáztak, de azt biztosan tudjuk, persze csak feltételezni, hogy égető vágy fűtötte őket a tetre akarásban.

Az első napokban és hetekben Noshogyáék kimondottan csak saját részre, rokonoknak, közeli ismerősöknek dolgoztak. Úgy látszott, mintha minden a legnagyobb rendben ment volna. El is kezdődött a falu lakosságának a kiszolgálása, mi több, még más falvakból: Kisbégányból, Homokról, Balazserről is érkeztek megrendelők.

Finom pergelt napraforgó és friss olaj illata lengte be az egész környéket. A ház előtt az úton sorokba álltak a szekerek, és reménykedve vártak az emberek a sorukra.

Számomra még ma is felemelő, különleges gyermekkori élmény visszagondolni a Noshogya családra, akik kovácsműhelye előtt mi, szomszéd gyerekek a malom és az olajütő beindítása körüli teendőkből gyönyörködtünk, bámultuk, és csodáltuk a felnőttek serénykedését, igazi alkotómunkáját. Mert az valami fantasztikus látvány volt, amint a fiatal Laci bácsi az apjával felönti a szemet a darálóba, vagy ahogyan pergelték a magot, és annak következményeként sajtolták és folydogált az illatos friss olaj, amelynek megismételhetetlen illata és íze egy életre fogságban tartotta az embert.

Eközben a vállalkozásuk, a malom és az olajütő működése kezdetén, mivel kovácsok voltak, az üres órákban verik a vasat, patkolnak, szerszámokat, szekér és autóalkatrészeket gyártanak. Igaz, az utóbbiból keveset.

A két kovács, sokak ámulatára, ha nem volt maszatos, akkor talán nem is érezte jól magát, még az étel sem úgy csúszott, mint máskor. És talán egy, ami mindegy volt nekik, hogy a koromtól vagy a lisztől piszkosak. Ilyenkor érezhetőbben kedélyesebbek is voltak, mert dolgoztak, érezték, hogy hasznos és értelmes munkával töltik idejüket.

Akár hiszik, akár nem, elcsordul a nyálam, amikor rá gondolok a frissen pergelt pucérmagra, és arra, hogy soha olyan ízletes, héjában főtt olajos kolompért és olajos savanyú káposztát nem ettem, és feltehetően már nem is igen fogok, mint abban az időben, amit az anyám azzal az olajjal főzött, amit a Noshogya család készített. Sajnálatos, de nem sokan voltak ezzel így a környéken. Mert váratlan fordulat következik be a malom és az olajütő üzemeltetésében. Egyszerűen, minden szó nélkül bezárják. Különböző szóbeszéd tárgya lesz a tény. Ezzel kapcsolatosan egyesek erre, mások arra tippelnek. Az igazat valójában kevesen tudják biztosan, mert még ma is különböző vélemények kószálnak a malom és az olajütő sorsáról.

Az emberek szomorúan veszik tudomásul a tényt, de ténylegesen, pontosan nem nagyon tudja senki sem az okát, hogy végül miért is zárták be az igazán különlegességnek számító vállalkozást. Néhányan még ma is szétárt karokkal válaszolnak a múlt eme igazi újtására, tisztavirág-életű vállalkozására, ugyanúgy, mint akkoriban.

Ma már nehezen lehetne nagyobb utánajárások nélkül végérvényesen megmondani és eldönteni, hogy kinek volt igazán útjában az embereken segíteni akaró vállalkozás: a hatalom vetett rá görbe szemet, vagy az a néhány kielégítetlen és nagyszájú megrendelő, aki a liszt rossz minőségére és a napraforgó alacsony fizettségére panaszkodott. Nem tudni, ezért csak

A Lőrincz fotószalon által készített képen: a Noshogya család

feltételezni lehet, hogyha az utóbbi játszott szerepet, akkor azon, ismelve a Noshogya család hajlékonyságát, könnyen segíthettek volna, mert ellenkező esetben nemigen vágtak volna neki olyan nagy hévvel a rengeteg munkának, ennek a nem egészen kis feladatnak.

Persze az sincs kikötve, hogy az akkori hatalom mindössze egyszerűen a panaszosok vitorlájából igyekezett kifogni a szelet, amivel a véletlenek az előbbieket és nem Noshogyáék malmára és olajütőjére hajtotta a vizet, ezért véglegesen bezáratták. Persze erre valódi bizonyítékokat nem találtunk, mintahogyan a malom és az olajütő beindítására is csak a család és a szemtanúk elbeszéléseiből tudjuk rekonstruálni a tényeket.

Eközben persze az sincs kikötve, ami alig hihető el, hogy egyszerűen a sors és a kudarc játszottak közre, hogy az üzem bezárására kényszerítette a két vállalkozókedvű tulajdonost. Viszont ezt nehezen lehet elképzelni róluk, mert akik olyan következetességgel és kitartással dolgoztak, véghez tudták vinni az elképzeléseiket, akkor azt a feltételezésem szerint olyan okok, mint a liszt gyenge minősége és a kiprészelt olaj mennyisége nem igen tántoríthatta el az eredeti céljától.

Ezt követően már a többi elképzeléseiket: a szeszfőzde sorsát és a falu éjszakai megvilágítási gondját illetően is elvesztették a reményüket. Így minden maradt a régiben. Pedig ezeknek, az embereknek nem a meggazdagodás volt az igazi céljuk, hanem egyszerűen csak segíteni akartak a környék lakosságán. De netalán, ha még fantáziát láttak az esetben, igazán megérdemelték volna, hogy némi jövedelemre tegyenek szert, annyi fizikai, szellemi és anyagi befektetéseik révén.

A fiatal Noshogya Lászlónak egy szép és egészséges leánygyermek született 1948-ban, a kérdéses időpontban, aki a történelekről nem igen sokat tudhatott, amit igen, azt is csak hallásból. Ugyanis nincs kikötve, hogy a szülői házban később elhangzottak az általuk megépitett és beindított malom és olajütő sorsával kapcsolatosan bizonyos utalások, amiről Éva lányuk is hallhatott. Esetleg a családon belül más bizonyítékokkal is rendelkeztek, de sajnos az idő, az élet váratlan fordulatai sok mindent elmostak. Így kézenfogható nem maradt semmi. Pedig ezekkel, a bizonyítékokkal nagyszerűen ki lehetett volna egészíteni a falu amúgy is hézagos történelmi múltját. Ezért nem maradt más hátra a számunkra, mint megelégedni a visszaemlékezésekkel.

A fiatal Noshogya László és családja. A képen balról jobbra felesége – Daróczi Anna, 1948-ban született lányuk: Éva és Laci bácsi

Vizont tudjon bármit is Noshogya Éva szülei újításairól, annak keletkezéséről és váratlan bukásáról, az már a múlt történésein keveset változtat.

Noshogya Éva nemsokára férjhez menetele után elhagyta Nagybégányt, és hosszabb-rövidebb kutatások eredményeként sikerült őt és az édesanyját megtalálni: Évát Kisbégányban, az édesanyját pedig véletlenül a családi ház kapujában. A téma érdekessége miatt többen igyekeztek segíteni nemcsak a felkutatásukban, de a malom és az olajütő sorsával kapcsolatosan is. Köztük igen nagy segítséget kaptunk régi iskolatársamtól, Temető Istvántól. A kutatások következtében ismertté lett, hogy az idős Noshogya 1880-ban született és 1950-ben elhalálozott. Fogadott fiúk, akit a nevükre vettek, 1924-ben született és 1948-ban megnősült Daróczi Annával, és még ebben az évben egy leányuk született, akiről a fentebb már említést tettem.

A fiatal Noshogya László, akire nyugodtan ráillik az Aranykezü Mester kifejezés, sajnálatunkra korához képest elég korán, 1976-ban meghalt, amiben nem kis szerepet játszhatott a túlfeszített fizikai munka, a tehetséges szakember becsúgyával járó feszültség és a kimondottan rossz munkakörülmény, amelyek végül az ügyes kovács egészségét aláásták.

Végül, a kiváló egészségnek örvendő Temető István, Noshogyáék egyik közeli szomszédja és a véletlenül a családi háznál, pihenés szempontjából otthon tartózkodó Noshogyáné Daróczi Anna segítségével tiszta vizet tudunk önteni a pohárba. Először is, hogy a fentebb említettek igaznak és valósnak bizonyultak, csak annyiban kényyszerülünk helyesbítésre, hogy a feltalálás: a malom és az olajútó teljes mértékben, kivéve a villanymotorokat, a két ezermester leleményességének volt köszönhető, és mint azt Annus néni, a fiatal Noshogya felesége állította, az utóbbi a házasságkötésének idejére, azaz 1948-ra léallt, de a malom továbbműködött még egy darabig.

A kérdezősködésünk folyamán az is igaznak bizonyult, hogy az olajútó nem egészen felelt meg az elvárásoknak. Tehát további csiszolásokra lett volna szükség, ami feltehetően meg is történt volna, ha a nagyszerű kezdeményezés nem esik egybe a faluban akkor zajló államosításokkal, mezőgazdasági szövetkezetesítéssel, nem beszélve azokról az anyagi lehetőségekről, amelyek már eleve vízbe fojtottak minden hasonló kezdeményezést abban az időben. Mindezt, egyáltalán nem lehet csodálni, mert még a későbbiekben is a helytelen és igazságtalan nemzetiségi és kisebbségi politika következtében, a faluban egyik idegen vezető a másiknak adta a kilincset. Ezzel a helyi értelmiséget és kezdeményezőseiket mindig a padló alá separték, kivéve azt az egyetlen alkalmat, amikor az 1950-es évek táján egy Guszev nevezetű kolhozelnök előbb kifizetette, de inkább kiadatatta a ledolgozott munkanapokért járó természetbenit, és csak azok után teljesítette a megmaradt termésből az állam felé a kötelező beadást (eladást), amiért csúnyán elhúzták a nótáját. De ez egy másik történet.

Viszont annyit még hozzá lehet fűzni a fenti történethez, hogy amíg Nagybéány első kolhozelnöke, Varga Sándor, vagy ahogyan a helybéliek nevezték - a Vak Varga, aki az egyik szemére valóban vak volt. A vakságáról, amikor az oroszok bejöttek, azt állította, hogy a Szálasi emberei vakították meg vattatáskor, ami persze hazugság, amit onnét tudok, hogy az apámmal együtt dolgoztak a Beregszászi Dohánygyár építésén, ahol beleesett az erősen meszes malter a szemébe, és annak következtében veszítette el a látását.

De ez talán nem is olyan lényeges, hanem arra akarok kilukadni, hogy ő, amíg a két Noshogya a saját és családja szájától vette el, majdhogy az utolsó falatot, hogy a falu és a környék gondján enyhítsenek, addig az elnök a nagy

szegénységben földes urakat megszegényítő módon és pöffeszkedéssel, parádés kocsin hordoztatta magát keresztbe–kasba nemcsak a mezőkön, hanem a városban is. Így azoknak, akik valóban tenni szerettek volna a falu érdekében valamit, nem jutott egy fillér sem. Tompa Sándor és fia, Lajos több éven keresztül parádés kocsisai voltak az elnököknek. Csak feltételezni tudjuk, hogy leszármazottaik biztosan tudnának mit mesélni. Bár nem hiszem, hogy szülőfalum, Nagybégány történetét éppen az ilyen kolhozelnökökre kellene építeni.

Végtelen kár, és egyáltalán nem csoda, hogy végül nem övezte dicsfény a két Noshogya kezdeményezését, kemény, és megfeszítő munkáját. Ez nemcsak az akkori hatalom és a két Noshogya kudarca, hanem másoké is. Szerintem rövid ez a történet, de nagyon elgondolkoztató több vonatkozásban, aminek végleges tisztába tételét nem szeretném teljesen magamra vállalni. Hiszen föl-dijeim sem kevésbé rátermettek ebben, mint én.

A szomorú végzetnek köszönhetően rövidesen a malom és az olajütő berendezéseit, amelyek a legnagyobb részben egyedi és saját gyártású eszközök voltak, a mondottaktól eltekintve, a nagybégányi emberek hol itt, hol ott vélték felismerni, amire természetesen sosem derült fény, hogy azok végül a képzelet játékaik vagy a valóság szülöttei. Hát így ért véget az 1940-es évek végén egy nagyszerű újítás sorsa, aminek következtében a környék lakosai továbbra is hosszú évtizedeken keresztül kényelmetlenségekre, többletkiadásokra, megaláztatásokra lettek ítélve, amit a hatalom a továbbiakban sosem kárpótolt. Pedig örökösen a népjólétról papoltak.

Sajnálatos módon kell megjegyezni, hogy ma már az említett kovácsműhelynek, malomnak és az olajütőnek még a hült helye sincs, még az épületek közül is csak a Noshogyaék családi háza áll. A többiek az évek során lerombolták. Pedig különböző szempontokból ezek a dolgok, ha nem más, hát a falusi turizmus fellendítése szempontjában fontos lehetne. Hogy mennyire érné meg visszaállítani ezeket a dolgokat, és egyáltalán megvalósítható-e egy ilyen elképzelés, nem tudom, de hosszú távon bizonyosan. Már csak azért is, mert sajnálatos, és végtelen szomorúsággal kell szólnom róla, de tény, a falu más helységek (Nagybereg, Nagydobrony, stb.) példájára nem nagyon dicsekedhet a múlt értékeinek megbecsülésével. Bármennyire is szeretném Nagybégányt, mint szülőfalumat kiemelni, csak abban reménykedem, hogy talán egyszer mégis összefog a falu értelmisége, végre félreteszik a torzsalkodást, valaki magára vállalja a vezetést, megértően kezeli majd a dolgok orvoslását, és helyre billenti a mérleg nyelvét, amivel elindít egy egészséges folyamatot a faluban.

2009. március 29. Vasárnap.

Nyíregyháza–Beregvidék